

ნეკროლოგი

კარლ ჰორსტ შმიდტი

2012 წლის 29 ოქტომბერს გარდაიცვალა ბონის უნივერსიტეტის (გერმანია) შედარებითი ენათმეცნიერებისა და კელტოლოგიის ემერეტუს-პროფესორი კარლ ჰორსტ შმიდტი. მინდა გავიხსენო იგი, როგორც ისტორიულ-შედარებითი ქართველური ენათმეცნიერების ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელი, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში, როგორც სამეცნიერო საქმიანობით, ისე პიროვნულად, დაკავშირებული იყო ქართულ ენათმეცნიერებასთან.¹

კარლ ჰორსტ შმიდტი დაიბადა 1929 წლის 31 მაისს დესაუში. ვინაიდან ის 1945 წლის შემდეგ სკოლაში დადიოდა აღმოსავლეთ გერმანიაში, ამიტომ რუსულსაც სწავლობდა და აითვისა ენა, რომელმაც მას მისცა შესაძლებლობა, მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იოლი მისასვლელი ჰქონოდა რუსულსა და საბჭოთა ენათმეცნიერებასთან. ის სწავლობდა ინდოგერმანისტიკას ჰალეში, კიოლნში და მიუნხენში, უპირველეს ყოვლისა კი ბონში, სადაც ის, სხვებთან ერთად, გახდა მოწაფე გერჰარდ დეეტერსისა, რომელმაც მას კავკასიოლოგიის სამყარო გადაუშალა და განსაკუთრებით ქართულში გაწაფა. ამას გარდა, კ. ჰ. შმიდტი ქართულს დროის მოკლე პერიოდში პრაქტიკულადაც სწავლობდა მიუნხენში არჩილ მეტრეველთან.

კელტოლოგიაში დისერტაციის შემდეგ (1954) მან 1960 წელს დაიცვა ჰაბილიტაციის ნაშრომი, რომელიც 1964 წელს წიგნად გამოვიდა და რომელმაც იგი საქართველოში გახადა განსაკუთრებით ცნობილი. ამ წიგნში იგი მადლობას უხდის ბევრ ქართველ ენათმეცნიერს 1960 წელს თბილისში ყოფნისას მისთვის აღმოჩენილი დახმარების-

1 პადრაიგ ო რაიენმა (Pádraig Ó Riain) თავის ნეკროლოგში ("Karl Horst Schmidt (1929-2012)", იხ. *Kratylos* 58 (2013): 229-231) სხვა საკითხებთან ერთად შეაფასა კარლ ჰორსტ შმიდტის მნიშვნელობა კელტოლოგიისათვის. ზოგიერთი ბიოგრაფიული დეტალს ვუმაღლი მისი მოწაფის, რაინჰარდ შტემპელის ნეკროლოგს ("Karl Horst Schmidt 31. Mai 1929 – 29. Oktober 2012", იხ. www.indogermanistik.org/oeffentliches/nekrologe.html).

ვის: გიორგი ახვლედიანს, არნოლდ ჩიქობავას, აკაკი შანიძეს, ვარლამ თოფურიას, სერგი ჟღენტს, მზექალა შანიძეს, ალექსი ჭინჭარაულს, თამაზ გამყრელიძეს, გიორგი კლიმოვს, გივი მაჭავარიანს, გურამ თოფურიას.

მისი აკადემიური საქმიანობის შემდგომი სამეცნიერო სადგურები იყო პროფესურა მიუნსტერის უნივერსიტეტისა (1964) და ბოხუმში (1966), ვიდრე იგი 1974 წელს ბონში დაბრუნდებოდა.

კარლ ჰორსტ შმიდტის ქართველოლოგიურ კვლევას ჰქონდა ორი ძირითადი მიმართულება: ქართველური ბგერათსისტემის რეკონსტრუქცია და ინტერპრეტაცია და ისტორიულ-შედარებითი ენათა ტიპოლოგია, პირველ ყოვლისა, ინდოევროპული და ქართველური ენებისა.

პირველ ძირითად ორიენტაციას უმთავრესად განსაზღვრავს ზემოთ ნახსენები წიგნი: *Studien zur Rekonstruktion des Lautstandes der südkaukasischen Grundsprache* (ქართველური ფუძეენის ბგერათსისტემის რეკონსტრუქციისათვის), რომელშიც ქართველური სიბილანტებისა და აფრიკატების შესატყვისობების კარლ ჰორსტ შმიდტისეულმა ინტერპრეტაციამ საქართველოში მოიპოვა ყველაზე მძაფრი ყურადღება გივი მაჭავარიანისა და გიორგი წერეთლის (და მოგვიანებით ჰაინც ფენრიხის) ასევე ამასთან დაკავშირებული ირინე მელიქიშვილის ტიპოლოგიური არგუმენტაციის წყალობით.

მეორე ძირითადი მიმართულება იდო, ერთი მხრივ, გერჰარდ დეტერსის მკაფიო და შთამაგონებელ მინიშვნებებში კავკასიური ენების ტიპოლოგიის შესახებ, მეორე მხრივ, კარლ ჰორსტ შმიდტის მოსაზრებაში, რომ ენათა ტიპოლოგია ისტორიული რეკონსტრუქციისთვის მნიშვნელოვანი ორიენტირია, და არა როგორც მხოლოდ საკონტროლო ინსტანცია იმისთვის, რაც ბუნებრივ ენაში შესაძლებელია (ან სავარაუდო) (როგორც რომან იაკობსონთან, 1958). სპეციფიკური მნიშვნელობა უფრო მეტად მდგომარეობდა იმაში, რომ გარკვეულწილად მსგავს ენათა ოჯახებში [არსებული] ისტორიული განვითარების პარალელიზმები გამოყენებული ყოფილიყო ენის ისტორიის გაგებაში. ქართველურისა და ინდოევროპულის შედარება კარლ ჰორსტ შმიდტისთვის იყო მეთოდი („დამხმარე საშუალება“) ისტორიული რეკონსტრუქციისათვის.

ორმოცდაათი წლის განმავლობაში უდარებდა იგი სისტემატიკითა და დასავლური“ (მაგ. გრინბერგი) და „აღმოსავლური“ (მაგ. გ. ა. კლიმოვი) ენათა ტიპოლოგიით ინდოევროპული და ქართველური ენების მორფოლოგიურ და სინტაქსურ კატეგორიებს და გამოჰქონდა დასკვნები ორივე ენათა ოჯახის ისტორიის, თავდაპირველი ისტორი-

ისა და გენეალოგიისათვის: დიათეზა, დრო, ასპექტი, ზმნური სახელური ფორმები, პრევერბები, ტმესი, პირი, რიცხვი, ბრუნვა, პოსტპოზიცია, ატრიბუცია, სახელობითისა და მოთხრობითის კონსტრუქციები, დამოკიდებული წინადადება და ა.შ. ეს კვლევები რჩება ქართველურ ენათა ისტორიულ-შედარებითი გრამატიკის მნიშვნელოვან ამოსავალ პუნქტად.

კარლ ჰორსტ შმიდტმა კავკასიოლოგიასთან დაახლოვა მთელი რიგი მოწაფეებისა (როლანდ ბილმაიერიქ, მიხაელ იოზი, ვოლფგანგ შულცე, ტადო შიმომია და სხვები), რომელთა ღვაწლმა, თავის მხრივ, გაამდიდრა ეს დარგი. ამას გარდა, იგი მრავალმხრივად ზრუნავდა კავკასიოლოგიაზე, მაგალითად, ქართველი მეცნიერების მოპატიუებით მოხსენებებსა და კონფერენციებზე (“Kaukasische Sprachprobleme”): თამაზ გამყრელიძე, გურამ თოფურია და ალექსანდრე მაჰომეტოვი მრავალგზის იყვნენ მოწვეულები ბონში და [მათ] კავკასიოლოგიით დაინტერესებულ სხვა მეცნიერებთან ერთად თავიანთი წვლილი შეიტანეს ბონის კავკასიოლოგიის ცხოვრებაში.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა 1988 წელს კარლ ჰორსტ შმიდტს საპატიო დოქტორის წოდება მიანიჭა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიამ თავის საპატიო წევრად აირჩია – რომ აღარაფერი ვთქვათ იმაზე, რომ კელტოლოგიური კვლევების გამო მას მიანიჭებული ჰქონდა მრავალი საპატიო წოდება სხვადასხვა ქვეყანაში.

გარდაცვლილი თავის უმშვენიერეს დაფასებად უთუოდ ჩათვლიდა იმას, რომ ისტორიულ-შედარებით ქართველოლოგიურ ენათმეცნიერებაში თავის სამეცნიერო მემკვიდრეობას მაღალ დონეზე გაეგრძელებინა სიცოცხლე როგორც საქართველოში, ისე გერმანიაში.

ვინფრიდ ბოედერი
ოლდენბურგის უნივერსიტეტის ემერიტუს-პროფესორი